

ÇANAKKALE SAVAŞI'NDA İTİLAFLAR DEVLETLERİ'NİN SİVİL HEDEFLERE YÖNELİK SALDIRILARI

Necdet HAYTA*

Togay S. BİRBUDAK**

1914 yılında başlayan ve dört yıl süren muharebelerin ardından devletin yıkılışı ile neticelenecek olan I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti pek çok cephede savaşmak zorunda kalsa da, bu cepheleer içerisinde en kanlı ve en mühimi şüphesiz Çanakkale Cephesi olmuştur. İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Boğazı'nı zorlayarak İstanbul'u ele geçirme planı çerçevesinde; hem zor durumda bulunan Rusya ile doğrudan temas geçme imkânının bulunması, hem Mısır ve Süveyş üzerindeki tehditlerin ortadan kaldırılması, hem de Balkan ülkelerinin İtilaf Devletleri yanında savaşa dâhil olmaları hedeflenmiştir¹. Bu kapsamda Çanakkale Boğazı ve etrafında 3 Kasım 1914'ten 9 Ocak 1916'ya kadar Osmanlı kuvvetleri ile İtilaf Devletlerine ait askerî birlikler arasında çetin mücadeleler yaşanmıştır². İtilaf Devletlerinin planı kapsamında söz konusu tarihler arasında ilk olarak deniz muharebeleri gerçekleştirilmiş, ancak bu yolla Çanakkale Boğazı'ndaki direnişi kırmayı başaramayan İtilaf güçleri daha sonra kara harekâtı ile Osmanlı hattını geçmeyi denemişlerdir. Ancak her iki teşebbüs de Osmanlı ordusunun direnişini yıkmaya yet-

* Prof. Dr., Gazi Üniv., Gazi Eğitim Fak, Tarih Eğitimi ABD Öğretim Üyesi,
e-posta: nhayta@gazi.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr. Gazi Üniv., Gazi Eğitim Fak, Tarih Eğitimi ABD Öğretim Üyesi,
e-posta: togayar@gmail.com

¹ Besim Darkot, "Çanakkale", **Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 3, Eskişehir, ETAM Matbaası, 2001, s. 347-348.

² Zekeriya Kurşun, "Çanakkale Muharebeleri", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 8, TDV Yayınları 1994, s. 205.

memiş ve İtilaf Devletlerine ait askerî birlikler, yaklaşık 14 ay süren bu mücadele sonunda geri çekilmek zorunda kalmışlardır.

Gelibolu Savaşları 3 Kasım 1914 tarihinde İngiltere ve Fransa ordularına mensup savaş gemilerinin saldırısıyla başlamıştır. Bu ilk saldırının İtilaf devletlerine büyük bir başarı kazandırdığını söylemek imkânsızdır. Bu saldırı nedeniyle Osmanlı tabyalarındaki bazı toplar ve çevredeki kışlalarda bir takım hasar meydana gelmiştir³. Çanakkale cephesindeki esas çatışmalar Şubat 1915'ten itibaren yaşanmaya başlamıştır. İtilaf kuvvetlerinin 19 ve 25 Şubat 1915'te gerçekleştirdikleri saldırılar Osmanlı tabyalarına zarar verse de İtilaf kuvvetlerinin ilerleyişi için yeterli olmamıştır. İki Fransız ve dördü de İngiliz zırhlısından oluşan İtilaf donanması 19 Şubat günü Ertuğrul ve Seddülbahir tabyalarını imha etmek için saldırıda bulunmuş, ancak başarısız bir biçimde geri çekilmek zorunda kalmıştır⁴. 19 Şubat 1915 tarihli arşiv belgesinde İngiliz ve Fransız savaş gemilerinin Boğazın dış tabyalarını hedef alan saldırılarında 440 mermi atıkları ancak hiçbir başarı elde edemedikleri ifade edilmektedir⁵.

Çanakkale Cephesi için en önemli tarih şüphesiz 18 Mart 1915'tir. İngiliz ve Fransız savaş gemileri tarafından bu tarihte yapılan saldırıda İtilaf Devletlerinin amacı Osmanlı bataryalarını susturarak boğazı geçmek için donanmaya koridor açmak ve Çanakkale Boğazı'na giren savaş gemilerinin Osmanlı iç istihkâmlarını bombalayarak Marmara'ya doğru ilerlemesini sağlamak olmuştur. 16 savaş gemisi ile gerçekleştirilen bu taarruzda karadan gerçekleştirilen Osmanlı savunması cılız olsa da Nusret adlı Osmanlı gemisinin döşemiş olduğu mayınlar İtilaf donanmasına büyük bir hasar verilmeyi başarmıştır⁶. İtilaf devletlerine ait savaş gemilerinden 3'ü batmış, 4'ü ise savaş dışı kalarak kullanılamaz hale gelmiştir. 18 Mart tarihindeki bu büyük hezimetten sonra İtilaf Devletleri savaş stratejisini değiştirerek sadece deniz yoluyla geçilemeyeceği anlaşılan Çanakkale Cephesi'nde kara destekli saldırı devrini başlatmıştır⁷.

³ Şükrü Erkal, **Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)**, Ankara, Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, 2012, s. 33.

⁴ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: V, TTK Yayınları, trh, s. 434-435.

⁵ **Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri**, Cilt: I, Ankara, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2005, s. 18. (BOA. DH. EUM. 3Şb. 4/4).

⁶ Darkot, **a.g.m.**, s. 348.

⁷ Erkal, **a.g.e.**, s. 58-59.

Deniz cephesindeki başarısızlığın ardından kara saldırıları için yaklaşık 5 haftada hazırlıklarını tamamlayan İtilaf Devletleri 1915 yılı Nisan ayı sonlarında Akdeniz Birleşik Kuvvetler Komutanı Sir Ian Hamilton kumandasındaki yaklaşık 75.000 asker ile Çanakkale'deki kara savaşları dönemini başlatmıştır. İtilaf kuvvetlerinin saldırısı 25 Nisan 1915'te Seddülbahir ve Arıburnu bölgesinden başlamıştır. Bu saldırılar karşısında Alman Generali Liman von Sanders komutasında yaklaşık 80.000 kişiden mürekkep Osmanlı ordusu görev yapmıştır. Çanakkale Cephesi'ndeki kara mücadelesi Fransızların 25-27 Nisan 1915 tarihleri arasında gerçekleştirdikleri başarısız Kumkale çıkartması ile başlamıştır. Aynı tarihte başlayan ve 8 ay kadar sürecek olan Seddülbahir çıkartması Kirte, Kerevizdere ve Zığındere Muharebelerinden sonra 9 Ocak 1916'da geri çekilme kararı ile neticelenecektir. Yine 25 Nisan'da başlayan Arıburnu bölgesindeki mücadele ise Ağustos 1915'e kadar devam edecek, Mustafa Kemal'in de görev yaptığı bu bölgede İtilaf kuvvetlerine geçiş izni verilmeyecektir⁸. Bölgede siper çatışmalarıyla geçen ayların ardından 6 Ağustos 1915'te İngilizlerin gerçekleştirdiği taarruz hareketi Kanlı Sırt mevkiinden başlatılmış, aynı gece Anafartalar kıyısından asker çıkartan İtilaf Devletleri ile M. Kemal'e bağlı birlikler arasında yaklaşık 4 gün süren I. Anafartalar Muharebesi, İtilaf kuvvetlerinin geri çekilmesiyle neticelenmiştir⁹. 21 Ağustos'ta başlayan ve II. Anafartalar Muharebesi olarak adlandırılan bir diğer saldırı da günlerce süren siper savaşlarının ardından başarı ile savuşturulmuştur¹⁰.

Deniz yolu ile gerçekleştirilen başarısız girişimlerin ardından kara harekâtına girişen İtilaf Devletleri, 1915 yılı kışının yaklaşması ve İtilaf kuvvetlerine mensup askerlerce 8 ay boyunca hiçbir anlamlı ilerleyişin sağlanamaması üzerine Çanakkale'den çekilmeye başlamıştır. İngiliz ve Fransız devletlerine ait kuvvetler 19/20 Aralık 1915'te Arıburnu ve Suvla cephelerinden geri çekilmeye başlamış, 8/9 Ocak 1916'da ise Seddülbahir bölgesinden çekilerek Çanakkale bölgesindeki çekilme işlemi tamamlanmıştır¹¹.

⁸ İrfan Tekşüt – Necati Ökse, **Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (04 Haziran 1915 – 09 Ocak 1916)**, Cilt: V., Kitap: III, Ankara, Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, 2012, s. 14-18.

⁹ Darkot, **a.g.m.**, s. 350.

¹⁰ Kurşun, **a.g.m.**, s. 207.

¹¹ İsmail Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, Cilt: 4, İstanbul, Türkiye Yayınları, 1955, s. 429-430.

Her ne kadar savaşlarda sivillerin zarar görmemesi için XIX. Yüzyıldan başlayarak uluslararası bir hukuk normu tesis edilmişse de savaş sürecinde İtilaf Devletleri, özelinde İngiltere, uluslararası hukuk kurallarını ihlal ederek Çanakkale'deki sivil yerleşim yerlerini bombardımana tabi tutmaktan geri durmamışlardır. Bu saldırılar karşısında Osmanlı devlet adamları tarafsız devletler nezdinde girişimlerde bulunarak bu hukuksuz saldırıları durdurmaya çalışmıştır. Ancak aşağıda da üzerinde durulacağı üzere bu saldırılar neticesinde birçok masum insan zarar görürken, Osmanlı Devleti'nin diplomatik girişimleri bu saldırıları önlemeye yetmeyecektir.

İtilaf devletlerine ait hava ve deniz kuvvetleri Çanakkale Cephesi'nde sadece Osmanlı mevzilerine saldırmakla kalmamış, cepheye gıda ve askerî levazım taşıyan gemilerin etkisiz hale getirilmesi, kara ve demiryollarının tahrip edilmesi, propagandist metinlerin dağıtılması gibi görevler de üstlenmişlerdir¹². Ancak İtilaf kuvvetlerinin sadece bu görevleri yerine getirmekle kalmadığı, masum halkın yaşadığı şehirlere de bombalar attıkları görülmektedir.

Savaş müddetince askerî bir tahkimat yapılmamış sivil bir kent konumunda olan Gelibolu, İngilizler tarafından bombardımana tabi tutulmuştur. Bombalar nedeniyle birçok ev ve işyeri zarar görmüş, kentteki nüfusun büyük kısmı Balıkesir'e nakledilmiştir. Gelibolu'ya ek olarak Lâpseki, Çanakkale ve Eceabad (Maydos) da İtilaf Devletlerinin bombalarından nasibini almıştır¹³. 23 Nisan 1915'te 3 İngiliz uçağı Eceabad'a saldırmış ve 5'i sivil 5'i asker 10 kişinin ölümüne neden olmuştur. Çanakkale cephesindeki mücadeleler sona erdikten sonra da bu bölgeye saldırıların devam ettiği görülmektedir. Nitekim Çanakkale kenti 5 Ocak, 3 Temmuz ve 10 Temmuz 1917 tarihlerinde, Lâpseki ise 3 Ocak 1917'de hava saldırılarına maruz kalmıştır. Ayrıca 1918 yılı Haziran ayında da Uzunköprü'ye üç kez saldırı gerçekleştirilmiştir¹⁴.

Çanakkale Cephesi'ndeki mücadelelerin yaşandığı dönemde si-

¹² Şerafettin Zeyrek, "Çanakkale Savaşlarında Hava Gücü ve Hava Savaşları", **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**, Sayı: 1, Mart 2003, s. 141.

¹³ Tülay Alim Baran, "Çanakkale Savaşı'nda Hukuk İhlalleri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 25, Sayı: 73, Mart 2009, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-73/canakkale-savasinda-hukuk-ihlalleri> (E.T.: 26.10.2015).

¹⁴ Şerafettin Zeyrek, "Çanakkale Savaşlarında Hava Gücü ve Hava Savaşları", **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**, Sayı: 1, Mart 2003, s. 143.

villere karşı gerçekleştirilen saldırılara ilk örneklerden biri Mart 1915'tedir. Çanakkale Deniz Zaferi'nin gerçekleştiği 18 Mart 1915 günü gerçekleşen muharebeler esnasında şehre isabet eden mermiler nedeniyle Çanakkale'de 150 hane yanmış, 3 kişi hayatını kaybetmiştir¹⁵.

İtilaf Devletlerinin başlattığı kara harekâtı sürecinde şehirlere yönelik saldırıların ilk kapsamlı örneklerinden biri 2 Mayıs 1915 günü Gelibolu'ya gerçekleştirilen donanma bombardımanıdır. Söz konusu tarihte yapılan saldırının kente büyük zarar verdiği arşiv belgelerinden net bir biçimde anlaşılmaktadır. 23 Haziran 1915 tarihinde Edirne'deki II. Kolordu-yı Hümayun Kumandanlığı'ndan Başkumandanlık makamına gönderilen yazıda Gelibolu, Kırkkilise ve Tekfurdağı Jandarma Kumandanlıkları tarafından hazırlanan hasar kayıtlarına ait defterlere yer verilmiştir. Söz konusu defterde İtilaf devletlerine ait kuvvetlerin 2 Mayıs 1915 tarihinde gerçekleştirmiş oldukları bombardıman neticesinde ortaya çıkan zarar liste halinde kaydedilmiştir.

Belgeden anlaşıldığına göre söz konusu tarihte gerçekleşen saldırılarda İtilaf Devletleri sivil halkın yerleşim yeri olan mahallelerle birlikte Gelibolu'da ekonomik faaliyetlerin yoğun yaşandığı liman civarındaki ticaret bölgesini hedef almıştır. Özellikle ticarî işletmelerin listesinin yapıldığı görülen bu hasar tespitinin yer aldığı defterde Gelibolu Limanı civarındaki ticarethanelerde büyük maddî hasarın yaşandığı açıkça görülmektedir. Gerek Müslüman gerekse gayrimüslim Osmanlı vatandaşları ile vakıflara bağlı olarak Gelibolu Limanı çevresinde faaliyet gösteren kahvehane, marangozhane, meyhane, demirci, kuyumcu, tuz esnafı ile depo sahiplerinin ve sair ticaret erbabının işletmeleri İtilaf kuvvetlerince bombalanmıştır. Her ne kadar ticaret odaklı bir bölge olarak adlandırılrsa da bu civarda bulunan evlerde de zarar meydana geldiği yine bu defterden anlaşılmaktadır. Yine aynı belgeden Liman Köprüsü'nde 5.000 kuruşluk, Liman Dairesi'nde 6.000 kuruşluk bir hasarın oluştuğu kaydedilmiştir. Hükümet Konağı'nın ve Jandarma Dairesi'nin cam ve kiremitleri de bu saldırılarda zarar görmüştür. Hükümet Konağı'ndaki

¹⁵ Devlet Arşivleri G.M., **Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri**, Cilt: I, s. 47. (BOA. DH. EUM. 3Şb. 4/37).

hasar 11.000 kuruş civarındadır. Liman bölgesine yapılan saldırılar neticesinde ortaya çıkan zarar 887.000 kuruş olarak tespit edilmiştir.

2 Mayıs 1915 tarihli saldırılarda Liman bölgesi dışında vurulan yerlerdeki hasar ise 1.400.000 kuruş civarında bir tutara isabet etmektedir. Bu kapsamda Liman bölgesi dışındaki hane ve dükkânların bulunduğu diğer mahallelere ait 55 ayrı zarar kaydı tutulmuştur. Bu kayıtların önemli bir kısmı “*ebniye-i muhtelif*” (muhtelif binalar) olarak kaydedilmiş ve net bir sayı verilmemiştir. Ebniye-i muhtelif olarak adlandırılan kayıtlara ait toplam hasarın 360.000 kuruşun üzerinde olduğunu belirtmek gerekir. 2 Mayıs tarihli saldırılarda Liman bölgesindeki ticarethaneler arasında kayda değer bir biçimde gayrimüslim işletme sahiplerini de görmek mümkündür.

Yine bu saldırılar esnasında hasar alan dikkate değer yerler arasında Pazaryeri'ndeki eski bedesten, kız mektebi, Müslüman cemaatine ait bir kütüphane, mahalleye ismini veren Cami-i Atik sayılabilir. Adı geçen eğitim ve ibadet kurumlarındaki hasar genellikle cam kırıkları ile atlatılabilmiş, ancak buna rağmen toplam hasar 30.000 kuruşun üzerinde olmuştur. Sonuç olarak gerek Liman bölgesi gerekse diğer bölgelerdeki ev ve ticarî işletmelerde meydana gelen toplam hasarın 2.000.000 kuruşun üzerinde olduğu anlaşılmaktadır¹⁶.

Çanakkale cephesindeki mücadeleler esnasında İtilaf Devletleri tarafından sivil halka yapılan saldırıları en ayrıntılı anlatan örneklerden bir diğeri ise Edirne Valisi Adil Bey tarafından, Gelibolu'nun İtilaf donanması ve uçakları tarafından bombalanması hakkında Dâhiliye Nezareti'ne yazılan 28 Haziran 1915 tarihli bir resmi yazıdır. Bu resmi evraka göre Gelibolu şehri 2 Mayıs ve 20 Haziran tarihlerinde donanma gemileri tarafından 16 ve 30 Nisan ile 15 Haziran'da ise havadan vurulmuştur. Yine aynı belgede saldırı neticesinde meydana gelen hasar ayrıntılı bir biçimde sunulmaktadır.

Gelibolu Mutasarrıflığı'nca hazırlanan ve toplam 5 yaprakta oluşan listeye göre İtilaf gemileri tarafından 20 Haziran 1915 günü şehre yönelik olarak gerçekleştirilen saldırılara ait olarak 102 adet hasar kaydı tutulmuştur. Bu kayıtlara göre toplam 110 yerleşim yeri zarar görmüştür. Bunlardan 47 tanesinin dükkân olduğu kalan 63 yerleşim yerinin ise kayıtlara hane olarak geçirildiği görülmektedir.

¹⁶ BOA. DH. EUM. VRK. 25/44.

İtilaf devletlerine mensup donanma kuvvetlerinden gerçekleştirilen bu saldırılar Gelibolu'nun Sofuca Halil, Cami-i Atik, Bıçakçıza-
de, Karaman, Ayşe Hatun, Yahşizade, Aya Nikola, Aya Yorgi ve Aya
Dimitri mahallelerine isabet etmiş ayrıca Bezirgân Çarşısı ve Ku-
yumcular Çarşısı da ciddi bir biçimde zarar görmüştür. Söz konusu
bombardıman neticesinde 30 ev kısmen harap olmuş, 5 evin camları
kırılmış, 5 evde yangın çıkmış, 23 ev ise tamamen harap olmuştur.
Bombardımandan zarar gören ev ve dükkânlara ait olarak tutulan ka-
yıtlara göre Müslümanlara ait 34, gayrimüslimlere ait 56 ve vakıflara
ait 12 mülk zarar görmüştür. Toplam zarar miktarı 1.300.000 kuruşa
ulaşmıştır.

Görüldüğü üzere bu saldırılarda zarar gören yerler arasında sade-
ce kişilere ait mülkler değil vakıflara ait mekânlar da bulunmaktadır.
Vakıflara ait ev ve dükkânlar da bu saldırılarda önemli oranda zarar
görmüştür. Örneğin Gelibolu'da bulunan Çulhalar Camii için kayıt-
larda 200.000 kuruşluk bir hasar kaydı ve bu ibadethane için "*kâmi-
len harab*" olduğu notu bulunmaktadır. Yine vakıf mülkü olarak ka-
yıtlara geçen Aya Dimitri Kilisesi'nin duvarı kısmen zarar görmüş,
Musevî Havrasına ve Ermeni Kilisesine vakfen bağlı 4 dükkân da
bu saldırılardan nasibini almıştır. Gelibolu'da bulunan Kuyumcular
ve Bezirgân çarşılarında da önemli bir hasar meydana gelmiştir. Ku-
yumcular Çarşısı'ndaki terzi, kuyumcu, sarraf, bakkal gibi dükkân-
lardan oluşan 13 işyeri ile Bezirgân Çarşısı'nda faaliyet gösteren 19
dükkân bu saldırılarda zarar görmüştür. Yaklaşık olarak Kuyumcular
Çarşısı'nda 74.000 kuruş; Bezirgân Çarşısı'nda ise 95.000 kuruşluk
bir hasar ortaya çıkmıştır¹⁷.

Söz konusu belgede İtilaf devletlerine ait hava kuvvetlerinden
gerçekleştirilen saldırılara ait olarak ise sadece bir kayda yer veril-
miştir. Bu kayda göre Gelibolu Kazancılar Yokuşu'nda Deveci Ha-
san Ağa'ya ait haneye İtilaf uçaklarından atılan bomba isabet etmiş
ve bu saldırı neticesinde evde 1.500 kuruşluk bir hasar ortaya çık-
mıştır¹⁸.

Yine Gelibolu Mutasarrıflığı tarafından hazırlanan ve Dâhiliye
Nezareti'ne gönderilen aynı tarihli bir başka listede ise 48 başlık
altında yaşanan zayıat ortaya konulmuştur. Bu listeye göre Sofuca

¹⁷ BOA. DH. EUM. VRK. 25/32.

¹⁸ BOA. DH. EUM. VRK. 25/32.

Halil, Kalenderhane, Liman, Çarşı, Kapudan, Emir Paşa, Ak Kadı, Musevî ve Aya Nikola mahallelerinde 19 dükkân ve 29 haneye bomba isabet etmiş ve toplamda 521.300 kuruşluk hasar ortaya çıkmıştır. Bombaların isabet ettiği mülklerin 20'si Müslümanlara, 23'ü gayrimüslimlere aitken 5 mülk ise vakıflara aittir. Bu saldırı neticesinde bomba isabet eden 29 haneden 4'ü tamamen harap olurken 6'sında yangın çıkmıştır. Belgeden anlaşıldığına göre Çarşı Mahallesi'ne isabet eden bombalar genellikle dükkânlarda yangına ve ciddi hasara neden olmuştur. Vakıf malları arasında bomba isabet eden ticarî mekânlar dışında Ahmed Dede Türbesi de İtilaf devletlerinin saldırısından kurtulamamış ve kısmen tahrip edilmiştir¹⁹.

Çanakkale'de gerçekleştirilen mücadeleler esnasında sağlık hizmetlerinin görüldüğü yerler de hukuka aykırı bir şekilde İtilaf devletlerinin saldırılarına maruz kalmıştır. Muharebelerin başlamasının ardından bölgede çeşitli yerlerde 20'den fazla hastane birimi tesis edilmiş ve hastaların başkente nakil işlemlerinin hızlı yürütülebilmesi için deniz yolu hattında hasta taşımak için özel renkte boyanmış gemiler tahsis edilmiştir. Ancak buna rağmen hem Hilâl-i Ahmer bayrakları ile donanmış sağlık kuruluşları hem de hasta taşıyan gemiler 1915 yılı yaz aylarında yoğunlaşan İtilaf devletlerinin saldırılarına yılsonuna kadar devam etmiştir²⁰. İngiltere hükümeti bu saldırılarına kılıf olarak bu deniz araçları ile Gelibolu cephesinden asker taşındığını iddia etmiştir²¹. Sağlık hizmeti veren ve uluslararası hukuk açısından saldırıdan masun olması gereken hastane işlevi gören mekânların vurulmasına dair en ilginç örneklerden biri Maydos'un bombalanması sırasında olmuştur. Mayıs 1915'te yapılan saldırı neticesinde gemilerden atılan atışlarda ilk hedef yaralılarla dolu mevki hastanesi olmuş ve çıkan yangın birçok insanın ölümüne neden olurken, söz konusu olayda hastanede tedavi gören 25 kadar İngiliz askeri de hayatını kaybetmiştir²². Çanakkale Muharebeleri esnasın-

¹⁹ BOA. DH. EUM. VRK. 25/48.

²⁰ Baran, a.g.m..

²¹ Ahmet Tetik – Mehmet Şükrü Güzel, **Kızılây ve Kızılhaç Belgeleriyle Osmanlılara Karşı İşlenen Savaş Suçları (1911-1921)**, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2013, s. 103.

²² Mesut Erşan, “Çanakkale Muharebelerinde Savaş Hukuku İhlalleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 25, Sayı: 73, Mart 2009, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-73/canakkale-muharebelerinde-savas-hukuku-ihlalleri> (E.T.: 26.10.2015).

da masum sivillerin zarar gördüğü bir diğer olay türü ise yolcu ve nakliye gemileri ile balıkçı teknelerine yönelik saldırılar olmuştur²³.

Çanakkale muharebeleri kapsamında savaşla bir ilgisi olmadığı halde İtilaf kuvvetlerinin bombalarından zarar gören yerlerden biri de Bolayır'daki Gazi Süleyman Paşa Türbesi'dir. Askerî bir amaç için kullanılmamasına ve kutsal bir mabet statüsüne haiz olmasına rağmen bu türbe 11 Nisan 1915 günü İngiliz Agamemnon Zırhlı Gemisi'nden yapılan bombardıman neticesinde zarar görmüştür²⁴.

İtilaf kuvvetlerinin saldırıları neticesinde evleri ve eşyaları zarar gören halkın zarurî ihtiyaçlarının karşılanması için Osmanlı idaresi tarafından 50.000 kuruşluk bir bütçe tahsis edilmiştir²⁵. Ancak bu meblağ yaraların sarılmasına yetmemiş ve Ağustos ayında bir 50.000 kuruşluk tahsisat daha temin edilmiştir²⁶. Sadece yukarıda ifade edilen belgelerde belirtilen maddî zararlar dikkate alındığında dahi Osmanlı yönetiminin tahsisatının halkın zararını karşılamak için pek yeterli olmadığı görülmektedir.

Osmanlı yönetimi İtilaf devletlerinin masumları hedef alan bu saldırılarını önlemek için diplomatik yollardan bazı girişimlerde bulunmuştur. İngilizlerin Mayıs 1915'te Maydos kasabasındaki Hilâl-i Ahmer bayrağı bulunan hastaneye saldırısının ardından Amerika Birleşik Devletleri elçisi aracılığıyla bu durum protesto edilmiş ve bir daha böyle bir olayın vuku bulması durumunda Osmanlı Devleti'nin elindeki İngiliz esirlere karşı aynı şekilde davranılacağı ifade edilmiştir²⁷. Bu konuda Harbiye Nazırı Enver Paşa ile ABD elçisi Morgenthau arasında yazışmalar da yaşanmış ve Osmanlı Devleti adına bu konudan duyulan rahatsızlık bizzat Enver Paşa tarafından da bildirilmiştir²⁸. Osmanlı Devleti sadece ABD nezdinde girişimlerde bulunmakla yetinmemiştir. 17 Temmuz 1915 tarihinde Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Başkan Yardımcısı Dr. Besim Ömer Bey, Cenevre'deki Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ne göndermiş olduğu yazıda 14 Temmuz 1915'te Çanakkale'de 3 adet hastane gemi-

²³ Baran, a.g.m..

²⁴ **Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri**, C. I, s. 92, 110-11. (BOA. HR. SYS. 2098/10).

²⁵ **A.e.**, s. 87-88. (BOA. MV. 197/111).

²⁶ **A.e.**, C. I, s. 250-251. (BOA. MV. 198/126; BEO. 327768).

²⁷ **A C. I**, s. 92, 110-11. (BOA. HR. SYS. 2409/21; 2409/53).

²⁸ Tetik – Güzel, **a.g.e.**, s. 106-112.

sinin İtilaf kuvvetlerinin uçaklarının saldırısına maruz kaldığını ve bu saldırı neticesinde 4 personelin hayatını kaybederken, 8 kişinin de hayatını kaybettiğini, 16 Temmuz'da Gelibolu yakınlarındaki bir cankurtarana yapılan saldırıda 4 kişinin öldüğünü, 17 Temmuz'da ise Hilâl-i Ahmer çadırları bulunan ve görünür bir mevkide yer alan Sıhhiye bölüğüne bombalı bir saldırı gerçekleştirildiğini ifade ederek 1907 tarihli Lahey Sözleşmesi'ne atfen diplomatik yardım talebinde bulunmuştur²⁹. Ancak anlaşılan o ki, bu diplomatik girişimler de saldırıların kesilmesine imkân sağlamamıştır. Uluslararası hukuk kurallarına atıfla yapılan diplomatik girişimlere rağmen sağlık hizmeti veren bina ve deniz taşıtlarına dair saldırılar devam etmiştir³⁰.

Neticede 1915-1916 yıllarında Çanakkale Boğazı önlerinde gerçekleştirilen muharebeler sadece Osmanlı Devleti'nin değil I. Dünya Savaşı'nda yer alan tüm devletlerin kaderine etki etmiştir. Nitekim bu cephedeki Osmanlı başarısı Rus Çarlığı'nın yıkılışına, savaşın 1918'e kadar uzamasına, İngiltere'de siyasî iktidarın değişmesine neden olmuştur. Ancak Çanakkale Cephesi'nde verilen mücadeleler sırasında tamamen yerleşim yeri mahiyetinde bulunan şehirlerde yaşayan sivil halk İtilaf Devletlerinin yoğun saldırılarından nasibini almış, can ve mal kayıplarına maruz kalmıştır. Saldırıları esnasında İngiliz ve Fransız askerî birliklerinin askerî hedefleri vurmakla yetinmedikleri ve sivil halkın yaşadığı yerleri birden çok kez, tekraren vurmaktan geri durmadıkları görülmektedir. Yine bu saldırılar göstermektedir ki, gerçekleştirilen saldırılarda din ve milliyet ayrımı gözetmeksizin vakıf malları ve ibadethaneler dahi hedef alınmış sadece Müslümanların kutsal mekânları değil, Hıristiyan ve Yahudilerin ibadethaneleri de vurulmuştur. Her ne kadar savaşlarda sivillerin

²⁹ A.e., s. 177-179.

³⁰ Bu hususta Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından belgeleri yayımlanan birkaç örnek aşağıda sunulmaktadır. Temmuz ayında Gelibolu Havuzlar mevkiindeki hastaneye yapılan hava saldırısı 6 kişinin ölümüne, 4 hastanın ise yaralanmasına neden olmuştur. Ağustos ayında Kilitbahir bölgesindeki hastaneye İtilaf devletlerine ait uçaklarla yapılan saldırıda hastanede tedavi görenlerden 4'ü hayatını kaybederken 14 kişi de yaralanmıştır. Yine Ağustos ayında Galataköy mevkiindeki Hilâl-i Ahmer Hastanesi'ne atılan üç bomba 1 askerinin hayatını kaybetmesine 3 kişinin de yaralanmasına neden olmuştur. 21 Eylül tarihinde ise Çanakkale Merkez Hastanesi bombalara maruz kalmış ancak bu saldırı sadece bir kişinin yaralanması ile geçiştirilebilmiştir. **Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri**, C. I, s. 189, 214, 218. (BOA. HR. SYS. 2412/11; HR. MA. 1138/12; 1136/61); a.g.e., C. II, s. 95, 116. (BOA. HR. SYS. 2413/60; HR. MA. 1144/22). Bu saldırılarda sabit balonların da görev aldığı anlaşılmaktadır. Tetik – Güzel, a.g.e., s. 115.

zarar görmemesi için XIX. Yüzyıldan başlayarak uluslararası bir hukuk normu tesis edilmişse de Osmanlı Devleti'nin saldırılarda sivillerin hedef alındığını vurgulayan engelleme girişimlerine rağmen İtilaf Devletlerinin saldırılarının devam etmesi I. Dünya Savaşı'nın bir başka acı gerçeği olarak tarihe geçmiştir.